मुष् य इर् छिदि । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (दिवा०-पर०-सक०-सेट् ।) छेद इह खण्डनम् । य मुष्यति विपक्षं चतुरः । इर् अमुषत् अमोषीत् अस्मात् पुषादित्वान्नित्यं ङ इत्यन्ये । इति दुर्गादासः ॥

मुषलः, पुं, क्ली, (मोषति मुष्यतेऽनेन वेति । मुष्+"वृषादिभ्यश्चित् ।" उणा० १ । १०८ । इति कलश्चित् स्यात् ।) अयोऽग्रम् । इत्यमरटीकायां भरतः ॥ दन्त्यमध्योऽपि ॥ (यथा, मार्कण्डेये । ११६ । १८ ।
"सुनन्दं नाम मुषलं त्वष्ट्रा यन्निर्म्मितं पुरा ।
तज्जहार स दुष्टात्मा तेन हन्ति रणे रिपून् ॥"
विश्वामित्रसुतः । यथा, महाभारते ।१३।४।५२।
"बाहुलिर्मुषलश्चैव वक्षोग्रीवस्तथैव च ॥"
(तालव्यमध्योऽप्ययम् । "मुश् खण्डने मुशलः ।" उणा० १ । १०८ । इत्यत्रोज्ज्वलदत्तवृत्तिः ॥)

मुषली, स्त्री, (मुष्यत इति । मुष्+कलः ङीष् ।) तालमूलिका । गृहगोधिका । इति शब्दरत्नावली ॥

मुषल्यः, त्रि, (मुषलमर्हतीति । मुषल+"दण्डादिभ्यो यः ।"५ । १ । ६६ । इति यः ।) मुषलवध्यः । इत्यमरटीकायां भरतः ॥

मुषा, स्त्री, (मुष्+कः टाप् ।) मूषा । इत्यमरटीकायां रायमुकुटः । २ । १० । ३३ । मुची इति भाषा ॥

मुषितं, त्रि, (मुष्+कर्म्मणि क्तः ।) चोरितद्रव्यम् । तत्पर्य्यायः ॥ मूषितम् २ । इत्यमरः ।३। १।८८॥ (वञ्चितः । यथा, भागवते ।१।१३।३७।
"नाहं वेद्मि व्यवसितं पित्रोर्वः कुलनन्दन ! ।
गान्धार्य्या वा महाबाहो ! मुषितोऽस्मि महात्मभिः ॥"
"मुषितो वञ्चितोऽस्मि ॥" इति तट्टीकायां श्रीधरः ॥)

मुष्कः, पुं, (मुष्णाति वीर्य्यमिति । मुष्+"सृवृभूशुषिमुषिभ्यः कक् । उणा० ३ । ४१ । इति कक् ।) अण्डकोषः । इत्यमरः । २ । ६ । ६ ॥ (यथा, वाग्भटे निदानस्थाने नवमे अध्याये ॥
"स्थानाच्च्युतमसुक्तं हि मुष्कयोरन्तरेऽनिलः ॥")
मोचकवृक्षः । संघातः । इति मेदिनी । के, ३१ ॥ तस्करः । मांसलः । इति हेमचन्द्रः ।३।२७६॥

मुष्ककः, पुं, (मुष्क । संज्ञायां कन् ।) वृक्षविशेषः । घण्टापारुल इति वङ्गभाषा । मोषा इति हिन्दी भाषा । तत्पर्य्यायः । गोलीढ़ः २ भाटलः ३ घण्टापाटलिः ४ मोचः ५ । इत्यमरः । २ । ४ । ३९ ॥ मोचकः ६ मुष्कः ७ मोचकः ८ मुञ्चकः ९ गौलिकः १० मेहनः ११ क्षारवृक्षः १२ पाटली १३ विषापहः १४ जटालः १५ वनवासी १६ सुतीक्ष्णकः १७ । इति राजनिर्घण्टः ॥ गोलिहः १८ क्षारश्रेष्ठः १९ घण्टा २० घण्टाकः २१ भाटः २२ । इति शब्दरत्नावली ॥ स तु पलाशवत्पर्व्वतवृक्षः । श्वेतकृष्णभेदेन द्विविधः । तस्य गुणाः । कटुत्वम् । तिक्तत्वम् । ग्राहित्वम् । उष्णत्वम् । कफवातकारित्वम् । विषमेदोगुल्मकण्डुवस्तिरोगकृमिशुक्रनाशित्वञ्च । इति भावप्रकाशः ॥ रेचनत्वम् । पाचनत्वम् । प्लीहोदरार्त्तिनाशित्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥ (यथा, सुश्रुते । चिकित्सास्थाने । ९ अध्यायः ।
"जीर्णं पक्वं तद्धरिद्राद्वयेन
हन्यात् कुष्ठं मुष्कके चापि सर्पिः ॥")

मुष्करः, पुं, (प्रशस्तः मुष्कोऽस्यास्ति । मुष्क+"ऊषमुषिमुष्कमधो रः ।"५।२।१०७। इति रः ।) प्रलम्बाण्डः । इति हेमचन्द्रः । ३ । १२१ ॥ (यथा, शतपथब्राह्मणे । ३ । ७ । २ । ८ ।
"रेतो विकरोति मुष्करो भवत्येष वै प्रजनयिता यन्मुष्करस्तस्मान्मुष्करो भवति तं न स ॥")

मुष्कशून्यः, पुं, (मुष्केण शून्यः ।) वृषणरहितः । स तु राज्ञोऽन्तःपुररक्षकः । खोजा इति भाषा । तत्पर्य्यायः । अनुपस्थः २ स्त्रीस्वभावः ३ महल्लिकः ४ । इति शब्दमाला ॥

मुष्टिः, पुं, स्त्री, (मुष्+क्तिच् ।) पलपरिमाणम् । चारि तोला इति भाषा । (वैद्यके आठतोला इति प्रसिद्धिः ।
"स्यात् कर्षाभ्यामर्द्धपलं शुक्तिरष्टमिका तथा ।
शुक्तिभ्याञ्च पलं ज्ञेयं मुष्टिराम्रञ्चतुर्थिका ॥"
इति वैद्यकशार्ङ्गधरे पूर्व्वखण्डे प्रथमेऽध्याये ॥
'पलार्द्धं शुक्तिमिच्छन्ति तथाष्टमाषकास्त्विति ।'
पलं विल्वञ्च मुष्टिः स्यात्————————॥"
इति गारुड़े अष्टाधिकद्विशततमेऽध्याये ।)
बद्धपाणिः । मुटा इति भाषा । तत्पर्य्यायः । सम्पिण्डिताङ्गुलिपाणिः २ मुस्तुः ३ मुचुटी ४ । इति हेमचन्द्रः । ३ । २६१ ॥ त्सरुः । इति मेदिनी । टे, २५ ॥ खड्गेर मुट् इति भाषा । (यथा, महाभारते । १ । १९ । १७ ।
"परिघैरायसैस्तीक्ष्णैः सन्निकर्षे च मुष्टिभिः ।
निघ्नतां समरेऽन्योन्यं शब्दो दिवमिवास्पृशत् ॥")
कुञ्चाष्टभागः । छटाक इति भाषा । यथा,—
"अष्टमुष्टिर्भवेत् कुञ्चिः कुञ्चयोऽष्टौ च पुष्कलः ।"
इति प्रायश्चित्ततत्त्वम् ॥
(मुष्+क्तिन् ।) मोषणम् । इति मुषधात्वर्थदर्शनात् । प्रहारविशेषः । किल इति भाषा । यथा, मार्कण्डेयपुराणे । ९० । १५—१६ ।
"चिच्छेदापततस्तस्य मुद्गरं निशितैः शरैः ।
तथापि सोऽभ्यधावत्तां मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् ॥
स मुष्टिं पातयामास हृदये दैत्यपुङ्गवः ।
देव्यास्तञ्चापि सा देवी तलेनोरस्यताड़यत् ॥"
पथि क्षुधार्त्तस्य तिलादीनां मुष्टिग्रहणे चौर्य्याभावः । यथा, कौर्म्मे उपविभागे १५ अध्याये ।
"तिलमुद्गयवादीनां मुष्टिर्ग्राह्या पथि स्थितैः ।
क्षुधार्त्तैर्नान्यथा विप्र ! विधिविद्भिरिति स्थितिः ॥"
(मुष् स्तेये+अधिकरणे क्तिन् । शस्यगोपनकालः । यथा, महाभारते । २ । ५ । ६५ ।
"कच्चिल्लवञ्च मुष्टिञ्च परराष्ट्रे परन्तप ! ।
अविहाय महाराज ! निहंसि समरे रिपून् ॥"
"मुष्टिः शस्यानां गोपनकालः दुर्भिक्षमिति यावत् ॥" इति तट्टीकायां नीलकण्ठः ॥)

मुष्टिकः, पुं, (मुष्णाति परवीर्य्यमिति । मुष्+क्तिच् संज्ञायां कन् ।) कंसराजमल्लविशेषः । इति श्रीमद्भागवतम् ॥ (यथा च हरिवंशे ।४१।१६०।
"नागं कुवलयापीड़ं चाणूरं मुष्टिकं तथा ।"
मुष्टिः प्रयोजनमस्य । मुष्टि+कन् ।) स्वर्णकारः ॥ इति हेमचन्द्रः । ३ । ५७२ ॥

मुष्टिकान्तकः, पुं, (मुष्टिकस्यान्तकः ।) बलदेवः । इति शब्दरत्नावली ॥

मुष्टिद्यूतं, क्ली, (मुष्ट्या द्यूतं क्रीड़ितम् ।) द्यूतक्रीड़ाविशेषः । पुरमुट् खेला इति भाषा । तत्पर्य्यायः । क्षुल्लकम् २ । इति शब्दमाला ॥

मुष्टिन्धयः, पुं, (मुष्टिं धयति पिबति । धेट्+"नाड़ीमुष्ट्योश्च ।" ३ । २ । ३० । इति खश् । "अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् ।" ६ । ३ । ६७ । इति मुम् ।) बालकः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

मुष्टिबन्धः, पुं, मुष्टिबन्धनक्रिया । मुटाबाँधा इति भाषा । तत्पर्य्यायः । संग्राहः २ । इत्यमरः । ३ । २ । १४ ॥ मुष्टेर्बन्धोऽङ्गुलिविन्यासो मुष्टिबन्धः । मुष्टिना बन्धो दृढ़ग्रहणं संग्राह इत्यपरे । मुष्ट्यामेव संग्रह इत्यन्ये । मुष्टिः स्त्रियाञ्च संग्रह इति वोपालितः । इति भरतः ॥

मुष्टीमुष्टि, व्य, मुष्टामुष्टि । मुष्टिभिर्मुष्टिभिः प्रहृत्य यद्युद्धं वृत्तं तत् । किलाकिलि इति भाषा । इति मुग्धबोधव्याकरणम् ॥

मुष्ठकः, पुं, (मुष्+बाहुलकात् क्थन् । ततः संज्ञायां कन् ।) राजसर्षपः । इति रत्नमाला ॥ व्यष्टक इति वा पाठः ॥

मुस य इर् छिदि । खण्डने । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (दिवा०-पर०-सक०-सेट् ।) य मुस्यति विपक्षं चतुरः । इर् अमुसत् अमोसीत् । अस्मात् पुषादित्वान्नित्यं ङ इत्यन्ये । इति दुर्गादासः ॥

मुसलः, पुं, क्ली, (मुस्यति खण्डयतीति । मुस्+"वृषादिभ्यश्चित् ।" उणा० १।१०८। कलः चित् स्यात् ।) स्वनामख्याततण्डुलादिकण्डनार्थनिर्म्मितलौहाग्रयष्टिः । तत्पर्य्यायः । अयोऽग्रम् २ । इत्यमरः । २ । ९ । २५ ॥ मुषलम् ३ कण्डनीदण्डः ४ । इति शब्दरत्नावली ॥ मुस्यति मुसल मुस यिर्छिदि नाम्नीति कलः । मुसलो दन्त्यसकारः । एवं मुष्य इर्छिदीति मूर्द्धन्यान्तात् कलः मूर्द्धन्यषकारश्च । इत्यमरटीकायां भरतः ॥ (आयुधविशेषः । तत्प्रकारो यथा, वैशम्पायनोक्तधनुर्वेदे ।
"मुसलस्त्वक्षिशीर्षाभ्यां करैः पादैर्विवर्ज्जितः ।
मूले चान्तेऽतिसम्बन्धः पातनं पोथनं द्वयम् ॥")
यथा, मनौ । ८ । ३१५ ।
"स्कन्धेनादाय मुसलं लगुड़ं वापि खादिरम् ।
शक्तिञ्चोभयतस्तीक्ष्णामायसं दण्डमेव वा ॥")

मुसलामुसलि, व्य, मुसलैश्च मुसलैश्च प्रहृत्ययुद्धं वृत्तम् । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥